CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library
SDP 6
Coll. No. 360

Title A work on Grammar

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 360 Subject : Grammar

Title : A work on Grammar.

Author : — Scribe : —

Date of the work : — Date of the Ms. : —

Place of the work : — Place of the Ms. : —

Size : 6.1" by 2.4" Extent : 6 foll

Language : Sanskrit. Script : Devanāgarī

Remarks : Ends abruptly.

॥श्रीगणेशायनमः॥त्रिगुरुंविद्धिमकारंलघ्वादिसमन्वितंयकाराख्यं।लघुम
ध्यमंचरेफंसकारमंतेगुरुनिबद्धं।१।लघ्वंतंहितकारंजकारमुभयोर्लघुं
विजानीयात्।आदिगुरुंचकारंनकारमिहपैंगलेत्रिलघुं।२।दीर्घसंयोग
परंतथाप्लुतंव्यंजनांतमूष्माणं।सानुस्वारंचगुरुंक्वचिदवसानेपिलघ्वंतं।३।
[illegible]त्रविरामंदशवर्णंषण्मात्रमुवाचपिंगलःसूत्रं।छंदोवर्गपदार्थप्रत्यय

वोऽश्वशाखादौ॥ ॥धाश्रीस्त्रीभू।वरासाप्।कामुहारू।वसुधासास्त्ता।सा
नक्षवा।करासज्ञ।किंवदन्नू।नहसंनृ।गल्ला।गंने।आदिपरः।हे।नौसः।ग्लो
अशैवसवइति॥ ॥अथछंदांसिगायत्र्युष्णिगनुष्टुपूबृहतीपंक्तित्रिष्टु
प्जगत्यतिजगतिशक्वर्यतिशक्वर्यष्ट्यत्यष्टिधृत्यतिधृतयःत्तनिप्रत्तनि १
रात्तनिर्विंत्तनिःसंत्तनिःत्तयाषष्टीचा।नित्ततिर्नामसप्तमुत्त्तनिरुच्यते

चतुर्विंशत्यक्षरादानिचतुरुत्तराणिज्ञेयानि॥ ॥पादस्यानुष्टुब्वक्त्रं॥न
प्रथमात्स्नौ।वाप्यन्।यञ्चतुर्थात्।प्रतिपादंचतुर्थ्यापदचतुरूर्ध्वं।इदंस्व
यंयावदूनवतिश्रयेनावपर्येतंपदैवक्त्रमितिसंज्ञा।प्रतिपादंचतुर्थ्या
म्लाद्वस्त्वादनंतरंपदचतुरूर्ध्वंनामछंदः।तत्रादौअनुष्टुप्वक्त्रस्योदाह
रणं॥नवधारांबुसंसिक्तवसुधागंधनिश्वासं।किंचिदुन्नतघोणाग्रोमहे

नाम यतेवक्त्रं ।१॥ नीलोत्पलवनेष्वद्य चरंतश्चारुसंशेवाः । रामकौशेयसं
ताः प्रणश्यंतीव कंदराः ।२। उन्नमिते पि सौभाग्यं श्रायशः क[illegible]ने प्रीतिः
मातुर्मनोहरं त्वेवद्रौ र्जालिन्येनापि बालाः ।३॥ ॥पथ्यायु[illegible]॥ यस्य
वक्त्रस्य द्वितीयचतुर्थेपादे चतुरक्षरादूर्ध्वं जकारो भवति प्रथमतृती २
येपादे सर्ववच्चतुरक्षरादूर्ध्वं यकारो भवति तत् पथ्यावक्त्रं नाम वृत्तं ॥

पथ्यायुजो ज् । एतस्मिन्वक्त्रे चतुरक्षरादूर्ध्वं जकारः एवं नास्ति न पापि यच्चतुर्था
द् एतस्मात् स्वरादनुवर्तनाय ॥ तस्योदाहरणं ॥ ॥नित्यं नातिनिषण्णस्य प्रा
ज्ञो राज्यं न सीदति । नहि पथ्याशिनः काये जायंते व्याधिवेदनाः ॥४॥ ॥विपरी
तेकीयं । अस्य वक्त्रस्य पथ्यानामस्य प्रथमतृतीयेपादे जकारः द्वितीयचतुर्थेपा
देयकारः । इदं कस्यचिन्मतं ॥ ॥तत्रोदाहरणं॥ ॥चतुराज्ञानुवर्तिनी यास्या

६

श्रागरेलक्ष्मीः स्वप्ननुत्यानुमाना। विपरीतापरित्याज्या॥ ॥चपलायुजोन्न।
यस्यवक्त्रस्यप्रथमतृतीयेपादेनकारोभवतिद्वितीयचतुर्थेपादेयकारएव।तथा
चपलानामवक्त्रंभवति॥ ॥तत्रोदाहरणं। ॥दृश्यमाणाग्रदशनावक्त्रनिर्मा
सनासाग्रा। कन्यकावाक्यचपलाजनतेधूर्त्तसौभाग्यं॥ ॥विपुलायुग्मस ३
समः। यस्यवक्त्रस्यद्वितीयचतुर्थेपादेसप्तमोवर्णोलघुर्भवतितदाविपुला
समासंज्ञमनुष्टुब्वक्त्रं। अतःपरंविजीवक्त्रस्याधिकारः।२

मकारस्यनियमोनप्रथमतृतीयेपादेसप्तमोवर्णोलघुर्भवतितदाविपुलाना
मवक्त्रं॥ भवति। इदंतुपिंगलमतंसैतवाचार्यमतेसर्वेषुपादेषुयनियमोनद्दृ
सैतवाचार्यमतं॥ तत्रोदाहरणं। सैनवेनयथाएवंतीत्वादशरथात्मजः॥ रघुः
पुरींप्रतिपुनःप्रतिष्ठांस्तेनवाकुना॥७॥ ॥भ्रौन्तोच॥ ॥यस्यप्रथमतृतीये
पाचतुरक्षराहूर्ध्वंभकारोभवतिसप्तमोवर्णोलघुर्भवतितदापिविपुलानाम

तत्रोदाहरणं। इयं सखे चंद्रमुखी स्मितज्योत्स्नावभासिता। इंदीवराक्षी हृद
यं दंदहीति न धापि मे॥ ॥अत्रापि पद्यद्वयं जातिपक्षे प्रथमतृतीयपा
देन कारः व्यक्तिपक्षे एकस्यैव पादस्य नकारः कुत्रचित्प्रथमपादेन का
रः कुत्रचित्तृतीयपादेन कारः। जातिपक्षे उदाहरणं उक्तं। अतः परं व्य
क्तिपक्षे उदाहरणं वक्ति॥ ॥वटे वटे वैश्रवणश्चत्वरे चत्वरे शिवः

पर्वते पर्वते रामः सर्वत्र हरिजनार्दनः।१। देवः स जयति श्रीमान् दंडधारो मही
पतिः। यस्य प्रसादाद्भुवनं शाश्वते पथि तिष्ठति॥ मुक्तशेषविरोधेन॰ना॥
॥ ॥यदा प्रथमतृतीये पादे रेफो जातिपक्षे वा नत्रोदाहरणं॥ ॥लक्ष्मी
पतिं लोकनाथं रथांगधरमच्युतं। यद्भें वशाङ्कपालिं प्रणमामि त्रयि नतं॥ व्य
क्तिपक्षे॥ ॥मुक्तशेषविरोधेन॰ना॥ महाकविं कालिदासं वंदे वाग्देवतागुरुं॥ देवा

यत्ज्ञाने विश्वमाभाति दर्पणे प्रतिबिंबवत्॥ रत्नापेषादे। कामिनीनिःस
हृग्नीतिः कस्मै नाम न रोचते। यस्मिन्स्याद्वारिवीचिचंचलं हंति जीविते।
नकारो मध्यमरत्ना। येषां हेमवतिजातिपद्योतत्रोदाहरणं॥ ॥यस्मा
विभाति विपुलामन्नमपस्थानपिंडिका। याचतुःषष्टिचतुरासाखास्या ५
नृपवल्लभा॥ युयुक्षुर्नवक्कवचं किमामुक्तमिदं त्वया। नपस्विनो हि

वसते केवलाजिनवल्कले॥ ॥प्रक्तिपक्षे॥ अनात्तिष्टस्य विशये॰ना॥ नं
वमंत्रक्तनोमंत्रै॰रा॥ ॥यदा प्रथमरत्नाये पातकारो जवति तदा जातिपक्षे
उदाहरणं। वंदे देवं सोमेश्वरं स्थितं सौराष्ट्रमंडले। लोकस्य रोगं विध्वं
स्ता येन कृता किंवृः। अक्षिपक्षे। वंदेक विश्रामारविंद लोकसंतमस
छिदं। दिवादीपाइवाभाति यस्याग्रे कंचयो परे। लोकवसनिपन्न

यो लौकिकार्थपरा हि कैः ।। तो दृव्यवहारं प्रति सह शौबालपं(डि)
तौ । श्रौत्रौचास्तत्रैकचकारोत्तंस्मात् । पदाग पमन्दतायेपादेमरोभव
तितनोहाहरणं । सर्वानिरिक्तं जावप्पं विभ्रनाचारु विभ्रमा । छ्रौकी
ओकदृष्टिःसानैवनिःसामाम्यस्पवेधसः ।। व्यक्तिपत्रेऽमनोनिरामा० । ६
अप श्रौदापेटोपङ्०यं । =अहरवर्नितां सिंद्धि०त । आघपत्यागोपि